

Naar een seksueel antinationalisme

Paul Mepschen en Laurens Buijs

De Caribisch-Amerikaanse, lesbische dichteres en activiste Audre Lorde schreef in haar memoires: "[O]ur place was the very house of difference, not the security of any one particular difference". In een globaliserende samenleving is Lorde's adagium relevanter dan ooit. Wij pleiten daarom voor een nieuw seksueel antinationalisme: een radicaal inclusieve homobeweging, die seksuele hervorming weer bovenaan de agenda zet en allianties met islamofoben, nationalisten en racisten uitsluit.

"Homo's zijn niet meer zo links als tien jaar geleden", opende NOVA in april 2008. Een groot deel van het televisieprogramma stond in het teken van "het eerste grootschalige onderzoek naar de veranderende homostem". Het programma herhaalde een peiling uit 1997 en deed een opvallende ontdekking: er bleken meer homo's rechts te stemmen dan links, terwijl dat elf jaar daarvoor nog andersom was. Met name de rechts-populistische partijen, die zich sterk profileerden in het debat over de multiculturele samenleving, bleken uitschieters onder homoseksuelen: de PVV en het toen nog populaire Trots op Nederland hadden in elf jaar tijd de linkse partijen van de troon gestoten.

Op de nieuws- en sociaal netwerksite gay.nl, mateloos populair onder homojongeren, is de opmars van rechts aan alles te merken. In een peiling onder haar bezoekers in 2010 werden de PVV en de VVD even groot en haalden 41% van de stemmen, terwijl de linkse partijen PvdA, SP en GroenLinks samen niet verder kwamen dan 27%. Rita Verdonk, voormalig minister van integratie en immigratie en leider van Trots op Nederland, werd na de laatste verkiezingen triomfantelijk binnengehaald als columnist op de website. In haar kennismakingsinterview kreeg ze de volgende vraag voorgeschied: "Je staat voor de Nederlandse normen en waarden, waar ook homoseksualiteit een belangrijk onderdeel van uitmaakt. Die zijn regelmatig in strijd met de islam. Je bent een van de personen die gezien wordt als iemand die daar tegen strijdt. Klopt dat nog steeds?" Verdonk kon dit voorzetje makkelijk inkoppen: "Ik ben nog steeds groot voorstander van het handhaven van onze Nederlandse waarden en normen."

Uit zowel de vraag als het antwoord komt een nieuw soort nationalisme naar voren, dat een breuk markeert met het nationalisme dat we kennen uit de 19e en 20e eeuw. De historicus George Mosse beschreef in zijn befaamde *Nationalism and Sexuality* (1985) dat opvattingen over seksualiteit een centrale rol speelden in het construeren van (nationale) idealen van respectabiliteit en gendernormativiteit. Het morele universum van de natiestaat was strikt heteroseksueel; homoseksuelen symboliseerden "the confusion of the sexes, but also sexual excess - the violation of a delicate balance of passion".^[1] Waar homoseksuelen in het oude nationalisme het object van onderdrukking en disciplineren waren, mobiliseert een nieuw seksueel nationalisme homo- en vrouwenrechten juist als bronnen van nationaal zelfbewustzijn.

Zoals Stefan Dudink onlangs in de Groene Amsterdammer betoogde, is homoseksualiteit als politieke kwestie terug van weggeweest.^[2] Homoseksualiteit staat voor morele standvastigheid in een veranderende samenleving en kan dienst doen als "kernstuk" van de kritiek - van mensen als Frits Bolkestein en Pim Fortuyn - op moreel relativisme en de Nederlandse consensusdemocratie. Niet alleen homo's en lesbo's zelf profiteren hiervan. Ook heteroseksuele politici, intellectuelen, schrijvers en andere persoonlijkheden "baden zich in de morele gloed" die homoseksualiteit in Nederland heeft verworven. Dit nieuwe 'homonationalisme', een begrip ontwikkeld door de Amerikaanse criticus Jasbir Puar^[3], is onlosmakelijk verbonden met de groeiende afkeer van moslims, waarvan de PVV de politieke uitdrukking is. Geert Wilders stelt bijvoorbeeld in een interview met de Volkskrant in 2009: "Waarom waren wij op de site van de Gay Krant de eerste partij? Denkt dan niemand na? Omdat homoseksuelen in de wijken dagelijks de gevolgen van de islamisering ondervinden. [...] Die willen dat andere, intolerante Nederland niet, dat de elite hun opdringt".^[4]

Twee recente historische ontwikkelingen zijn bepalend voor het karakter van het Nederlandse homonationalisme: secularisering en de opkomst van het neoliberalisme.

Secularisering

De Nederlandse kerken liepen vanaf de jaren zestig in sneltreinvaart leeg. De sterk seculiere samenleving die is ontstaan wordt vaak voorgesteld als 'onttoverd', als rationeel. Dit is onterecht, want ook een seculiere cultuur is afhankelijk van symboliek en verbeelding. In het 'oorsprongsverhaal' van het secularisme speelt seksualiteit een belangrijke rol. De eerste echte Nederlandse homonationalist, Pim

Fortuyn, borduurde voort op dat verhaal. Hij belichaamde de breuk met het religieuze verleden. Fortuyn sprak openlijk over zijn homoseksualiteit; vergeleek de sfeer in 'darkrooms' met de katholieke rituelen van zijn jeugd; vertelde over de smaak van sperma; en stak niet onder stoelen of banken dat hij zijn seksueel expressieve levensstijl en identiteit bedreigd zag door 'achterlijke' moslims uit een agrarische cultuur. Andere critici van de islam volgden in zijn voetsporen. Ayaan Hirsi Ali, Hafid Bouazza, Rita Verdonk, Afshin Ellian, Joost Zwagerman, Erwin Olaf - allen benadrukten dat 'de islam' en seksuele vrijheid niet samengaan.

Met hulp van enkele uitgesproken homofobe moslims, zoals de Rotterdamse imam Khalil El-Moumni, is de homo-emancipatie een symbool van een seculier zelfbewustzijn geworden. Steeds vaker worden homofobie en intolerantie eenzijdig op het conto van 'Marokkaanse straatterroristen' geschreven. Zelfs EO-kopstukken Knevel en Van den Brink, toch geen toonbeeld van homotolerantie, besteedden vorig jaar aandacht aan geweld tegen homo's in de hoofdstad. "Is het een Marokkanenprobleem?", vroegen ze de Amsterdamse burgemeester gretig. Die beantwoordde relativerend maar bevestigend. Homofobie is effectief tot een probleem van migratie, van de multiculturele samenleving, gemaakt.

Individualiseringsoffensief

Een tweede basis voor de sterke opkomst van het homonationalisme is de overgang naar een neoliberale maatschappij in de jaren zeventig en tachtig. Daarmee ontstond een andere mentaliteit. De motor van het 'nieuwe kapitalisme' was een voortdurend veranderende mode, stijl en smaak. Cultuur en identiteit raakten meer verweven met consumptie, met als gevolg een verregaande esthetisering en commercialisering van het dagelijks leven. Culturele verschillen werden ontdekt als, letterlijk, waardevol. Consumptie werd zo van groter belang voor hoe we betekenis geven aan onszelf. De wereld is sinds de val van de muur wellicht niet meer maakbaar, het individu is dat wel.

Het neoliberale homoseksuele personage heeft nog weinig te maken met de androgyne, tegen-culturele homo van de jaren zestig en zeventig. Het 'ideale lichaam' en de sportschool raakten in zwang. Ook werden homoseksuele mannen ontdekt als koopkrachtige consumenten, die graag zelf sleutelden aan hun representatie. De 'campy', nonconformistische homo veranderde zo in de kampioen van consumptie en lichamelijke perfectie. Dat sluit moeiteloos aan bij het in een neoliberale samenleving gepropageerde ideaal van autonome en consumerende individuen. Fortuyn symboliseerde de nieuwe homo. Zijn levensstijl was een

metafoor voor een post-calvinistisch, neoliberaal ethos. Het contrast met de (vermeende) vroomheid en relatieve armoede van islamitische migranten in de volkswijken kon bijna niet groter.

Socioloog Richard Sennett heeft in zijn *De Flexibele Mens* (1998) en *De Cultuur van het Nieuwe Kapitalisme* (2006) laten zien hoe continuïteit en zekerheid in een neoliberale samenleving aan betekenis verliezen. Het ideale neoliberale individu is ongebonden, individualistisch en 24 uur per dag beschikbaar. Hij of zij houdt de eigen broek op, waardeert de onzekerheid die het neoliberale kapitalisme kenmerkt en omarmt individualisme en flexibilisering. In zekere zin belichamen homo's die neoliberale waarden. Hun 'coming-out' is symbolisch voor de radicale breuk met verleden en de dwingende banden van autoriteit en structuur. Migrant belichamen in deze voorstelling juist de eigenschappen die in het neoliberalisme als problematisch worden gezien. Vooral hun veronderstelde hang naar gemeenschap en traditie moet het ontgelden.

Zo komt een nieuw soort homoseksualiteit tegenover een essentialistische voorstelling van 'de islam' te staan. Homorechten worden ingezet in een individualiseringsoffensief, gericht op (islamitische) migranten. Zij moeten worden gedisciplineerd en beschaafd. Om 'individuele burgers' van Nederland te worden, dienen zij oude gewoonten af te leren. Homoseksualiteit wordt de lakmoesproef van hun integratie.

Gewoon doen

De opkomst van het nieuwe seksueel nationalisme laat progressieven in verwarring achter. Nationalisme is misschien akelig, maar het feit dat homotolerantie en homorechten politiek bijna onomstreden zijn geworden is, in elk geval voor homo's en lesbo's, toch goed nieuws? Homoseksualiteit is steeds verder genormaliseerd. In geen enkel land ter wereld zegt zo'n grote groep mensen het eens te zijn met de stelling 'homoseksualiteit is normaal'. In Nederland kan het homohuwelijk rekenen op de instemming van zo'n negentig procent van de bevolking. Ongeveer tachtig procent is van mening dat het homohuwelijk overal in de Europese Unie legaal zou moeten zijn en dat de Nederlandse regering zich daarvoor actief voor moet inzetten. Ter vergelijking: slechts iets meer dan de helft van de Duitsers vindt dat.

Maar de genoemde 'normalisering' heeft ook een andere betekenis. Uit het jongste rapport van het SCP over homo-emancipatie, *Steeds Gewoner, Nooit Gewoon* (2010), blijkt dat homoseksualiteit weliswaar geaccepteerd wordt, maar homo's niet te veel moeten afwijken. Wie zich niet 'gewoon' als man of vrouw gedraagt wordt

gezien als niet-authentiek, als nep. De homotolerantie binnen het seksueel nationalisme blijkt nauw verbonden met heteronormativiteit, en leidt in het beste geval slechts tot een voorwaardelijke acceptatie van homo's. Uit eigen onderzoek (Laurens Buijs) blijkt dat zelfs daders van antihomogeweld - waarin autochtonen nog altijd niet ondervertegenwoordigd zijn - de homotolerante retoriek uit het seksuele nationalisme reproduceren. Zij geven aan "niets tegen homo's" te hebben, maar worden wel agressief van genderoverschrijdend gedrag zoals nuchterheid of openlijke intimiteit van homo's. In enkele gevallen wijzen (autochtone) daders nota bene zelf naar de multiculturele samenleving als oorzaak van homofobie in Nederland.[\[5\]](#)

Docent homostudies Gert Hekma wees er in een artikel in Sociologie in 2007 al op dat deze heteroseksuele norm van gewoon doen opmerkelijk genoeg ook door homo's zelf wordt verinnerlijkt.[\[6\]](#) Uit zowel Hekma's onderzoek als het SCP-rapport blijkt dat homoseksuele jongeren vooral 'normaal' willen zijn. Nuchterig en feminien gedrag wordt onder homo's in de 'scene' steeds vaker afgewezen. Op gay.nl bijvoorbeeld wemelt het van de afkeurende opmerkingen over extravagante nichten en transseksuelen. Een jonge PVV'er, kandidaat voor zijn partij tijdens de raadsverkiezingen in Den Haag, stelde enige jaren geleden op die website voor om homo's met hiv in hun schaamstreek te "brandmerken". "De homojongens van nu zijn niet bezig met het ontkennen van hun seksuele voorkeur, maar ondernemen allerlei krampachtige pogingen om 'typisch homogedrag' te ontlopen", schrijft Buijs naar aanleiding van zijn onderzoek met de Maastrichtse hoogleraar Gezondheidspsychologie en Homoseksualiteit Harm Hospers.[\[7\]](#) "Zij vinden dat het interessante deel van hun persoonlijkheid pas begint waar hun homoseksualiteit ophoudt, en geven aan 'als mens, en niet als homo' gezien te willen worden". Deze focus op 'gewoon doen' leidt tot nieuwe vormen van schaamte en repressie.

Pragmatisch lobbyisme

De Nederlandse homobeweging is altijd sterk op accommodatie gericht geweest. Dat hangt samen met de ruimte die nieuwe sociale bewegingen na de jaren zestig kregen binnen de polderpolitiek. De Nederlandse overheid ging relatief flexibel om met de eisen van homo-activisten. De socioloog Jan Willem Duyvendak heeft laten zien dat de homobeweging in de jaren tachtig een grote rol kon spelen in het bestrijden van de AIDS-crisis. Anders dan in bijvoorbeeld Frankrijk en de VS werd de basis voor een brede radicalisering van de homobeweging als gevolg van de AIDS-crisis hier zo weggenomen. Nederlandse homo's kregen al gauw een plaats aan de onderhandelingstafel en hun eisen werden vaker en sneller ingewilligd.

Bovendien integreerde de Nederlandse homo-elite relatief gemakkelijk in de politieke partijen die het in de grote steden voor het zeggen hadden.

Tussen 2005 en 2008 werd onder leiding van Frank van Dalen - thans VVD-gemeenteraadslid in Amsterdam - duidelijk hoe bedreven COC Nederland was geworden in de politieke lobby in Den Haag. Het COC zat in 2007 bijvoorbeeld bovenop de coalitieonderhandelingen tussen PvdA, CDA en ChristenUnie. Van Dalen had persoonlijke gesprekken met André Rouvoet. Na afloop meldde de homobelangenvereniging trots dat haar lobby een potentiële "Siberische winter met de ChristenUnie in het kabinet" had omgebogen tot "een voorzichtige lente" en dat in het regeerakkoord specifieke aandacht kwam "voor homovrijheid binnen de multiculturele samenleving."[\[8\]](#)

De afgelopen jaren heeft het COC, ooit een bruisende vereniging die via veel actieve leden diepe wortels had in de lesbo- en homogemeenschap, zich steeds dichter tegen de gevestigde politiek aangeschurkt. Door de grote afname aan leden is de afhankelijkheid van Haagse subsidies gegroeid, waardoor het voor het voortbestaan van het COC noodzakelijk is geworden aansluiting te vinden bij de ideologie van het regerende kabinet. Dat is een van de verklaringen waarom het COC uitgesproken positief bericht over de samenwerking met het huidige gedoogkabinet, dat met voorstellen voor hogere straffen en meer camerasurveillance wil laten zien de 'veiligheid' van (bepaalde groepen) lesbo's en homo's serieus te nemen.

Het COC zwijgt over de stigmatisering van moslims die ten grondslag ligt aan het homobeleid van dit kabinet en de samenwerking met de PVV. In een UvA-debat in De Balie in januari dit jaar legitimeerde de huidige COC-voorzitter Vera Bergkamp haar kritikloze opstelling met de historisch gezien bizarre stelling dat het COC "politiek neutraal" is.

Naar een seksueel antinationalisme

Homo-emancipatieretoriek heeft in relatief korte tijd de lange weg afgelegd van Rooie Flikkers tot de Amsterdamse VVD en Wilders' PVV. Nog in 1982 liep de Roze Zaterdag in Amersfoort uit op ernstige ongeregelheden toen conservatieve jongeren met stenen gooiden. In het huidige Nederland zijn homo's de nationale troetelkinderen. De Amsterdamse Gay Pride is uitgegroeid tot een nationaal spektakel, vergelijkbaar met de viering van Koninginnedag. Niemand zal ontkennen dat de strategie gericht op accommodatie deels zeer succesvol is geweest. De Nederlandse homo is geaccepteerd en geniet formeel gelijke rechten.

Maar ondanks de 'koploperspositie' van Nederland in internationale vragenlijstonderzoeken naar homo-acceptatie, is er ook een andere kant. De golf van seksueel nationalisme die over West-Europa slaat, vertaalt zich in Nederland weliswaar in homovriendelijke retoriek, maar laat allerlei heteronormatieve opvattingen en structuren onder het oppervlak onbesproken voortwoekeren.

Het eerder genoemde SCP-rapport uit 2010 laat bijvoorbeeld zien dat de helft van de homoseksuele jongeren wel eens aan zelfmoord denkt; zestien procent van de meisjes en negen procent van de jongens heeft zelfs een poging gedaan. Het sociale netwerk Twitter werd tijdens een homoseksuele vrijscène in het populaire Goede tijden, slechte tijden in februari dit jaar overspoeld door homofobe reacties. En een onderzoek van de GGD wees nog geen twee weken later uit dat de helft van de jongeren in Noord-Holland Noord homoseksualiteit 'niet normaal' vindt. Maar zulke ongemakkelijke waarheden passen niet binnen het huidige homonationalisme dat de kern van het probleem zoekt buiten de Nederlandse, seculiere cultuur.

Homoseksualiteit wordt breed omarmd, maar intussen dreigt de homogemeenschap zijn levendigheid, zijn ziel te verliezen. De Amsterdamse gay scene gold ooit als subversief en avant garde, maar dit rijke homoculturele verleden wordt nu steen voor steen afgebroken. De 'gay capital' accommodeert in toenemende mate slechts de op consumptie en comfort gerichte homomannen uit de middenklasse. Amsterdam kent in totaal slechts twee cafés voor lesbo's. Andere Nederlandse steden hebben vaak amper een gay scene. De torenhoge prijzen in de horeca en de opkomst van een ziellose commercialisering en standaardisering werken daar hard aan mee. Terwijl veel homo's zich kennelijk prettig voelen in hun rol als slachtoffers van de multiculturele samenleving, gaat het zogenaamd 'politiek neutrale' homoseksuele middenveld verwerpelijke allianties aan met islamofoben als Rita Verdonk en Geert Wilders.

Wij willen terug naar Audre Lorde's adagium, waarmee we dit artikel begonnen. Homoseksualiteit doet zich in Nederland in toenemende mate voor als een soort pseudo-etniciteit, met één, vastomlijnde cultuur: die van de blanke, koopkrachtige, stedelijke homoseksuele middenklasse. Allerlei tegenstellingen, ongelijkheden, confrontaties en vooroordelen binnen het 'huis van verschil' zijn uit beeld geraakt^[9] Michel Foucault stelde in een interview in 1981: "Homosexuality is a historic opportunity to open up new relational and affective potentialities."^[10] Voor Foucault was homoseksualiteit een strategisch gesitueerde 'marginale positie', waar vanuit het mogelijk was een glimp op te vangen van en te werken aan nieuwe sociale en persoonlijke verhoudingen.^[11] Zo'n opvatting van homoseksualiteit is onverenigbaar

met de politieke agenda van neonationalisten en islamofoben. Wij pleiten daarom voor een seksueel antinationalisme, in het besef dat er uiteindelijk maar één plek is om thuis te komen. Niet de Nederlandse natiestaat, niet de Bijenkorf, niet een homoresort op Gran Canaria of een circuit party als Rapido, maar Audre Lorde's "very house of difference".

Paul Mepschen en Laurens Buijs zijn sociaalwetenschappers en werken aan hun promotie op de Universiteit van Ams

[1] George Mosse (1985), ***Nationalism and Sexuality***, p. 25

[2] Stefan Dudink (2010), Essay Het Homofundament, Groene Amsterdammer, 4 augustus.

[3] Jasbir Puar (2007), ***Terrorist Assemblages. Homonationalism in Queer Times***. (Duke)

[4] Interview Geert Wilders, ***Volkskrant***, 4 juli 2009.

[5] Laurens Buijs, Jan Willem Duyvendak en Gert Hekma (2009), ***Als ze maar van me afblijven. Een onderzoek naar antihomoseksueel geweld in Amsterdam***.

[6] Gert Hekma (2007), 'De benen wijd, de stem naar beneden. Houdingen tegenover 'nichterigheid' bij homoseksuele mannen'***Sociologie*** 3 (1).

[7] Laurens Buijs (2010), 'De afbraak van homocultureel Amsterdam' ***Joop.nl***.

[8] COC, 6 februari 2007.

[9] Zie ook Gloria Wekker (2009), ***Van Homo Nostalgie en Betere Tijden***.

[10] Geciteerd in David Halperin (1995), ***Saint Foucault***, p. 67.

[11] Zie Halperin (1995), p. 68.